Vynnychenko, Volodymyr Kyrylovych
Promin' sontsia

PG
3948
V88P65
1919a

Vynnychenko, Volodymyr Kyrylovych

В. ВИННИЧЕНКО

Promin' sontsa

ПРОМІНЬ СОНЦЯ

Київ, 1919 р.

LIBRARY
OCT 26 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

PG
3948
V88P65
1919a

Друковано 25.000 примірників.

Відень. Друкарня Іґн. Штайнмана, т. з о. п.

Промінь сонця.

Поручик Сидоркевич ішов побіч взвода салдатів, подивлявся на двох „вольних“, яких оточували баґнети рушниць, і неодступно думав одно й те саме: Чому той високий так покірно йде? Меньший, коли його виводили з тюрми, кусав принаймні руки салдатів, лаявся не гірше самих салдатів, опинався, верещав. Йому мусіли звязати руки, затулити ганчіркою рота й бити прикладами в спину, щоб ішов.

Сього поручик Сидоркевич розумів і, будучи на його місці, робив би те саме, а то ще й гірше. Але той, другий, чому він так байдуже корився всьому, що йому казали робити? Адже ж він знає, куди його ведуть; знає ж він, що се остання його ніч, що ніколи вже не буде для його ні сих улиць, ні неба, ні людей ні навіть баґнетів рушниць.

Він се знає, а йде так само, як і всі, як і він, поручик Сидоркевич, який завтра ходитиме, позіхатиме, гратиме у корнета Сіпайлова в карти. Йому так само й холодно, як і всім, і спотикається так же, як і ті салдати, що ведуть його.

Вулиця кінчалася і від неї вилками розбігались дві инші улиці. Сидоркевич зупинив взвод і почав радитись з фельдфебелем Кирпою, куди звернути.

„Вольні“ також зупинились. Меньший щось, мабуть зробив недозволене, бо круг його тісніше зтулились салдати

Високий же озправся, і очевидно теж шукав, кудою краще й ближче вийти в поле.

Світло ліхтаря падало на його товсте заросле колючою щетиною лице і на тому лиці не було нічого особливого. Хиба що очі були якісь стоячі, застиглі, хоч і рухались.

Такі очі поручик Сидоркевич часто бачив у товаришів — офіцерів, які напивалися до безпамятства.

Взяли наліво в темнішу уличку й зачвакали по болоті. Уличка була узька та висока. Над нею, як волохаті гади, клубами повзли сірі хмари, на яких иноді блідою посмішкою танув світ захованого місяця. Ліхтарів не було, — чи погасили вже, бо було недалеко до світання, чи зовсім тут їх не світили, — і здавалося, що йшли якимсь довгим понурим коридором підземної каторги. Серед тиші заснулих будинків з сліпими вікнами тяжко й погрозливо чвакав взвод салдат. Часами баґнети стрічались у тьмі і тоді слизький дзвякіт порушував одноманітний такт салдацьких ніг.

Сидоркевич всю минулу ніч піячив, не спав і голова йому була горяча та хвора.

І через те, мабуть, він ніяк не міг витрусить з неї сеї цікавости до високого. Його непереможно тягнуло дивитись на чорну пляму капелюха, що ледве видно було серед лісу баґнетів. Що під тим капелюхом тепер діється? Як він може так іти? Як можна не зробити ні одного руху протесту?! Худоба й та реве, пручається, коли чує, куди її ведуть. Незрозуміло.

Вийшли знов на иншу вулицю. Тут так само було тихо і безлюдно, але світились понекуди ліхтарі, від яких падали на болото й калюжки плями зеленяво-жовтого світла. Фельдфебель щось крикнув з другого кінця і салдати зачвакали твердіше і ще більше в такт. Вступаючи

в смугу ліхтарів, баґнети починали грати холоднім блиском і вся маса ставала сірішою.

Високий що разу підводив голову і тупим пяним поглядом дивився на світло, немов не розумів, що воно й для чого туг...

Иноді очі його сковзали по Сидоркевичу і тому робилося від сього якось моторошно й ніяково.

Щоб струснути з себе се почування, поручик одвертав голову голосно викрикував команду.

Передмістя кінчилося. Ліхтарі знов зникли; замість будинків стали тягнутись пустирі і довгі безкраї тини, які своєю рівністю й порожнечою прокладали в мозку довгі гнітучі лінії туги й безнадійности.

І раптом на повороті бризнуло від невеличкого будиночка ярке, червоне світло. Здавалось на ґанку хтось поклав велику жарину й роздмухував її. Під червоним ліхтарем стояли темні постаті людей і від них чувся пяний реґіт, крик і жіноче хіхікання. На головах і плечах людських фіґур хистко дріжало червоне світло.

Коли сіра, чвакаюча маса порівнялась з будиночком, крик і реґіт стихли. Люди замовкли й напруженими очима стали провожати страшну процесію.

Сидоркевич бачив, як високий знов тупо подивився на світло ліхтаря, потім на людей, зупинився на розпущених косах дівчини в зеленому й байдуже знов похилився. Так наче він ішов не на ту гору, звідки не вертаються, а на прохід в поле. Ніби завтра, чи позавтра, чи коли схоче, він може бачити і робити все, що йому захочеться.

Перейшли якийсь місток і вийшли в поле. Праворуч внизу важко човгала машина довгого заводу, що світив вікнами, а вліво чорніло весняне, пухке поле.

Всі не могли поміститись на дорозі і через те салдати йшли ріллею, гублячи такт і спотикаючись, а ті

двоє—по самій дорозі. І те, що салдати пішли ріллею, а „вони“ дорогою, приймалось всіма мовчки, як щось натуральне й обовязкове. Тільки біля меньшого йшло двоє салдатів і часами підпихали його в спину кулаками. З завязаним ротом і насунутою шапкою він здавався раненим, якому розбито голову.

Високий же йшов трохи окремо. Ступав він твердо й рівно. Коли десь узявся вітер. Сидоркевич бачив, як високий підняв комір пальта і щільніше застебнувся, а стрічаючи калюжі, обережно обминав їх і перескакував, щов не забруднити ніг.

В полі хмари клубилися вище і стало ясніше, хоч місяця так само не було видно. Вітер був холодний і злий. Він нервово, запихкано накидався на сірих людей і роздратовано свистів між багнетів. Потім, немов сам злякавшись, замовкав і прислухався. Але, бачачи, що йому за те нічого не може бути, знов налітав, задирав поли салдацьких шинель і кидав в лице краплі дощу.

А рілля незримо пашила свіжим, повним наготовлених сил духом. Чорне лоно побожно готувалось дати нове життя. Хмари любовно клубились над ним.

А між хмарами й лоном землі хутко посувалась сіра маса людей, посувалася серйозно, торжественно, заклопотана чимсь важним і необхідним, більш необхідним, ніж ся рілля, ніж сі хмари, ніж їхнє кохання. Ішли всі мовчки, ішли довго, так що здавалось, що повз завод проходили учора чи позавчора. Спускались в ярки, піднімалися, знов спускались.

Коли прийшли до ліска, де дорога повертала у ґору, Сидоркевич насторожено озирнувся й закричав:

— Смирно! Сомкнись!

Салдати хапливо й мовчки збились в тіснішу купу, оточивши дві чорні постаті арештантів.

Кущі тріщали під важкими чобітьми, багнети дзвякали, часами хто небудь понуро лаяв ся.

Від схованого в хмарах місяця просівався ледве помітний світ і надавав кущам та деревам химерні й несподівані форми. Иноді здавалось, що попереду стоїть купа людей з наготовленими рушницями. Вони стоять ніби непорушно, але зараз же кинуться вперед і загремлять вистріли.

Через те поручик Сидоркевич майже кожної хвилини покрикував на салдатів і не зводив очей з двох „вольних“. Але ті йшли так само, як і в полі, — нижчого підпихало двоє салдат, а висший ішов сам, похиливши голову й нічим не цікавлячись.

Непомітно небо ставало сіріше й сіріше. Коли вийшли на гору, можна було вже бачить обличча і пару від дихання спітнілих людей. Обличча були зтомлені і, як здавалося Сидоркевичу, немов розтеряні й винуваті. Особливо було щось в очах, не то злих, не то зляканих. І, головне, ніхто не дивився на „вольних“, хиба що скоса кине поглядом і швидко одведе очі вбік.

Коли піднялись на саму гору, по хмарах розлилася легка, ніжна рожева фарба. То десь зійшло сонце. На набухлих, мокрих вітах голих дерев з весняним, особливим писком пурхали якісь птички з довгими хвостами. Сі хвости хилитались то вгору, то вниз, наче птички от-от мали попадать з дерев.

Вітер зробився немов мягче і ніжніше. Хотілось умитися соковитою росою, яка лежала на торішній жовтій і густій, як грива буланих коней, траві.

— Смирно! — скрикнув Сидоркевич. Наближалося місце куди вони йшли.

Високий, чи зачув щось нове в голосі поручика, чи просто знепокоєний криком, підвів голову, зупинився й несподівано голосно й хрипло спитав:

— Ще далеко?

Але йому ніхто не одповів. Єфрейтор Заборший, що йшов поруч з ним, злякано схопив його за руку й потягнув уперед. Але сам, небудучи певним, чи так зробив чи ні озирнувся з боязким питанням на лиці до офіцера. Сидоркевич, ніби не помітивши озирання єфрейтора, одвернувся. Високий же знов віднісся до всього того байдуже.

Рожева фарба лягала на небо сміліше й густіше. Хмариномов теж скинули з себе нічну сонливість і рухались бадьоро. Земля скрізь була чорна, насичена вільгостю і тут так само, як в полі, липла великими шматками до чобіт, так що приходилось иноді зупинятись і зчищати її з ніг. Високий теж ставав і зчищав. І коли він се робив, салдати старались не дивитись на його й на себе. Вони мовчки стояли й, потупивши очі в землю, терпляче чекали.

Сидоркевичу теж було тяжко дивитись на нього і він в такі мінути виймав цигарку й старанно закурював її.

Серед рідких дерев і кущів заясніла попереду лощина. Там видно було людей і привязаних до дерев коней. Недалеко стояв чийсь екіпаж.

Салдати без команди ще більш підрівнялись, „сомкнулись“ і скоса поглядали на офіцера, ловлячи очима кожний його рух. Так добрі коні водять ухами вбік строгого кучера, хапаючи найменчий згук від його.

Фельдфебель Кирпа дрібненьким підтюпцем підбіг до Сидоркевича і щось запитливо прошепотів до його. Салдати всі скосили на їх очі.

Тільки „вольні“ нічого не помічали і йшли з похиленими головами. Очутились вони лиш тоді, як зачулась коменда „стой!“. Високий раптово підвів голову. Просто перед ними на фоні рожевого неба на другому боці лощини чірками й чорними лініями вирізувалась шибениця похожа на букву Т. А кроків на пять від неї стояла купка

людей, военних і штатських, між якими кидалась в очі ряса священика.

Меньший вмить глухо замичав і забився в руках салдатів. Салдати зблідли, але держали його міцно й стривоженими, напруженими очима подивлялись на поручика.

Приказ був вести перше „нижчого". Сидоркевич хитнув фельдфебелю і той чудним голосом, якого ніколи Сидоркевич не чув у його, звелів салдатам вести звязаного „вольного".

Він не хотів іти, сей „вольний". Тоді його взяли на руки і понесли, стараючись не дати йому бити ногами по головах.

Сидоркевич одвернувся. Він два рази був уже на вішанню, але не міг призвичаїтись. Йому ставало млосно, коліна підгинались і він міг би впасти, як би не одвертався.

Роблячи вигляд, що він слідкує за другим арештантом, офіцер повернувся спиною до шибениці. Деякі з салдатів дивились у землю і стояли так непорушно, що як би їм поставити на голови посуд з водою, вони б її не схлюпнули. Але декотрі дивились в той бік, куди понесли меньшого. І по лицях сих салдатів, як в дзеркалі, Сидоркевич міг бачити, що там робилося.

Він перевів очі на високого. Сей стояв з похиленою головою. Капелюх його був помнятий і в грязюці, очевидно, по дорозі упав десь з голови. Комір пальта вяло облягав сірі неголені щоки. Між щетиною виднілись маленькі прищики на щоках. Губи часом ворушились неначе він жував щось. Иноді він якось судорожно підводив голову, хутко, на один мент, як діти в темну хату, зиркав у бік шибениці і знов похнюплювався ще нижче. Значить, знав він, що діється з товаришем, що має діятися з ним?

Салдати, що дивилися, вмить якось вирівнялись. В очах їх Сидоркевич побачив той жах і млосність, що була

у його перший раз. У'єфрейтора Заборного одвисла нижня губа і ніс став такий білий, що Сидоркевичу стало страшно. Раптом Заборний хитнувся і, пустивши з рук рушницю, криво упав на землю. До його підбігли товариші і одтягли його в бік, злякано поглядаючи на начальника.

Високий тупим, затуманеним поглядом подивився на Заборного, на салдатів і зупинився на Сидоркевичі. І йому яскраво кинулась в очі мертвенність його лиця. Се не було лице живої людини. Очі не були живими очима, вони нічого не бачили, вони помірали вже по дорозі, може вже в тюрмі почали мерти.

Високий помалу повернув голову туди, куди так витягнуто з блідими лицями нестримно дивились салдати.

І Сидоркевич побачив, що мертві очі немов наткнулись на вогонь. Вони поширились, страшно блиснули, голова шарпнулась назад, ніби хто штовхнув її долонею в лоб.

Офіцер інстинктовно вхопився рукою за кабур револьвера.

Але високий тільки ступив один крок назад, потім вперед, повів навкруги напів безумними очима і несподівано широко позіхнув. Плечі його зтруснулись від дрожі, — холода чи чого иншого. І він знов зтомлено похнюпився.

Він стояв тепер попереду всіх з похиленою головою й покірно чекав своєї черги.

Сидоркевич одважився й озирнувся. На шибеницї висіло коротке тіло „вольного". Рот був так само завязаний. На одній нозі чомусь не було черевика і біла, непорушно висяча скарпетка над землею робила морозяче враження. Коло його ніг щось хутко перебірав руками чоловік у червоній сорочці. Що він робив, Сидоркевич не встиг розібрати. Недалеко од чоловіка стояла купка з прокурора, жандармського полковника і священика. Сей стояв епиною і похожий був на стару даму в чорному пенюарі.

Сидоркевич почув, як йому стало душно і холодний піт тяжко виступив під козирьком картуза. Він поспішно одвернувся до високого.

І раптом його вразила якась ніби зміна в лиці арештанта. Сірі товсті щоки стали немов твердішими, ґуби розкрилися, очі дивились з новим, незрозумілим Сидоркевичу, неспокійним виразом. Вони напрямлені були кудись у бік шибениці, але не на саму її, се видно було. Офіцер повернувся в ту сторону. І перед ним розгорнулася картина, яку він досі на помічав. Геть-геть на обрію, внизу за сією горою червоним полумям горіло небо. Далекий ліс вирисовувався чорною щетиною. З боку щетини упірався в сиву пухку хмару невеличкий хрест якоїсь сільської церкви. Він був похожий на хрестики, що носять на шиї. Між горою й хрестиком чорними, блідо-зеленими, жовтими рівнокутними смугами тягнулись поля. Їх косо перерізувала стьожка річки, такоїж рожевої, як і небо. Віяло безмежним простором, широкою, буйною волею.

В сей мент хмари розірвались над обрієм і крізь них глянула така ніжна і чиста блакить неба, що Сидоркевичу тепло сколихнулись груди. Кінці хмар, як розігріте до білого залізо, заіскрилися світом сонця. Зараз воно випливе. Офіцер мимохіть прихмурився й одвернувся.

Але не встиг він повернути голову, як верхи дерев зразу облив широкий, сліплячий промінь сонця. Баґнети салдатів болюче й радісно заблищали. Обличча стали живими, рожевими, в очах засвітились іскри. Сидоркевич хутко глянув на високого.

Глянув і на мент аж замер від того вибуху почувань, який викликало в йому лице „вольного“. І дивування, й несвідома трівога, і ніби задоволення від чогось довгожданого, і чекання чогось страшного, неминучого.

Як потім розказував він, се лице робило враження людини, яка раптом збудилась, скочила на ноги й прийшла до себе. Збудила його, з очей дивом якимсь зникло тупе, сонне безуміє, все лице немов зразу схудло, тіло витягнулось, налилось, неспокійним рухом.

Те, що сталось зараз же після сього, взяло не більш мінут чотирьох, але Сидоркевичу вони здались годинами.

„Вольний“ вмить прудко перебіг очима навкруги. Увага всіх була коло шибениці. Салдати стояли трохи позаду.

Погляд арештанта зустрівся з враженими очима офіцера. Сидоркевич казав, що в тому погляді раніше такому невидющому, байдужому вмить вибухла така ненависть, з відблиском якоїсь судорожної хитрости, що Сидоркевич цілком інстинктовно вхопився за револьвер. Але тільки він се зробив, як сталось те, що з несвідомою трівогою зразу ж учув офіцер, лиш глянувши на арештанта. Хто зна, може б воно й не сталось, як би він не взявсь за револьвера. Рух же той наче штовхнув у спину високого. Він враз зірвався з місця похилив, як бик, голову і з такою силою побіг, що капелюх його зразу злетів з голови й упав під ноги офіцерові. Якийсь мент було тихо, неначе все замерло на зорі від сеї несподіванки, але зараз же зо всіх боків почувся трівожний крик, клацання курків, топіт ніг. І в ту саму мить Сидоркевича схопило й шарпнуло вперед не зрозуміле люте чуття злоби й бажання піймать. Ноги самі собою зірвались і понесли за скажено миготячими ногами й схиленим вперед тілом „вольного“.

Як Сидоркевич перший раз вистрілив, того він не памятав. Але памятав, як „високий“ раптом на бігу хитнувся в один бік, потім знов у другий і став бігти якось чудно заковирнюючи ногою.

Сидоркевич споткнувся, але не встав, а з землі вистрілив у друге. „Вольний“ не змінив бігу. Не попав. З

заду чув ся крик і топіт ніг, поперед офіцера вискочив фельдфебель Кирпа, зупинився, прицілився і вистрілив з рушниці.

Втікач упав головою вниз. Але зараз же знов підвівся й побіг просто на кущі, які стояли перед ним. Біг він як пяний і, очевидно, нічого вже не бачив, бо, наткнувшись навіть, замісць того щоб узяти трохи вправо, де вільно було, кинувся вліво, на инші кущі. Тут його й настигли вистріли. Він знов упав, але все таки не лежав і поповз по землі кудись під віти, як смертельно ранений звір. Сидоркевич, біжачи, бачив задки його скривлених черевиків і червоний крівавий слід по жовтій торішній траві.

За кущами втікач, хитаючись і безладно простягаючи руки, немов шукаючи підпори, знов устав. В сей мент сонце вдарило йому, мабуть в лице і осліпило, бо він захитався, щось хрипло крикнув і упав лицем униз.

Коли салдати підбігли й перевернули його лицем до гори, на товстих щоках вже лежала мертва блідість, під оком червоніла крівава пляма, яку він, мабуть, зробив, мацнувши раненою рукою, а в очах застиг вираз страшного напруження і прагнення вперед, туди, де сходило сіяюче і цілуюче салдацькі рушниці сонце.

Т-во „ДЗВІН“ у Київі

випустило на протязі 1918 першої половини 1919 року в друку такі книжки з серії красного письменства

В. Винниченко, Твори. Томи I—X.
„ Панна Мара, пєса на три дії.
„ Чорна пантера і білий медвідь, пєса на 4 дії.
„ Базар, пєса на 4 дії.
„ Боротьба, листи зісланного в салдати.
„ Федько Халамидник.
„ Салдатики.
„ Контрасти, опов.
„ Голод, опов.
„ Біля машини, опов.
„ Кузь і Грицунь, опов.
„ Промінь сонця, опов.
„ Записна книжка, опов.
„ Студент, опов.

Дніпрова чайка; Буревістник (Твори том I).
Твори (том II).

Д. Маркович, По степах та хуторах (Твори том I).
Біля людей (Твори том II).

О. Мірбо, Злодій, пєса на 1 дію, перекл. М. Вороного.

Рабіндранат Тагор, Садівник, (Лірич. поезії) переклад Ю. Сірого..

С. Черкасенко, Хуртовина, пєса на 4 дії.
Казка старого млина, пєса на 4 дії.

Головний склад Товариства „ДЗВІН“ у Київі, Бесарабська площа Ч. 2. „Дзвін.“

Книжки можна набувати по всіх книгарнях на Україні.

УВАГА. На кождій книжці видавництво виставляє ціну і прохає покупців платити лише ту вартість яка зазначена на книжці.

Т-во „ДЗВІН“ у Київі

випустило в 1919 році такі

твори В. Винниченка:

Том I. **Краса і сила** та инші оповідання.

Том II. **Голота** й инші оповідання.

Том III. **Боротьба** й инші оповідання.

Том IV. **Кузь та Грицунь** і инші оповідання.

Том V. **Історія Якимового будинку** й инші оповідання.

Том VI. **Рівновага.** (Роман з життя еміґрантів.)

Том VII. **По-Свій.** (Повість.)

Том VIII. **Божки.** (Продовження повісти „По-Свій“.)

Том IX. **Босяк** і инші оповідання.

Том X. **Хочу** й инші оповідання.

Том XI. **Записки Кирпатого Мефістофеля** й инші оповідання.

Том XII. **Олаф Стефензон** і инші оповідання.

Том XIII. **Молода кров** і инші пєси.

Том XIV. **Брехня** й инші пєси.

Том XV. **Панна Мара** й инші пєси.

Головний склад Товариства „ДЗВІН“ у Київі,
Бесарабська площа Ч. 2.

Товариство „Дзвін“

має контору і головний склад видань у Київі, Бесарабська площа число 2.

Хто хоче замовляти більшу кількість книг і підручників для продажу, шкіл та бібліотек, має звернутись з замовленнями по такій адресі:

Київ, Бесарабська площа ч. 2, Товариство „**Дзвін.**“

Приймаються замовлення на складання бібліотек для урядових інституцій, земств, товариств, початкових і середніх шкіл. Бібліотеки складаються під доглядом педагогів і знавців сеї справи.

Замовлення виконуються по можливості скоро й акуратно.
Книгарням і земствам звичайний опуст (знижка).
Пересилка на рахунок покупця.

Книгарня Т-ва „ДЗВІН“ у Київі

має до продажу всі українські книжки, які вийшли і виходять на Україні і за кордоном. При книгарні постійна вистава новин літератури. Замовлення виконуються негайно.

Адреса книгарні:

Київ, В. Володимирська ул. ч. 48, Книгарня Т-ва „**Дзвін.**“

Українська Книгарня Т-ва „ДЗВІН“ у Харкові

має на складі всі видання „**Дзвону**“ і „**Української Школи**“ і є головним складом для Слобідської України.

Книгарня „**Дзвін**“ у Харкові має в продажу всі українські книжки, які виходять на Україні і за кордоном.

Всі підручники для шкіл нижчих і середніх можна одержувати з Харківської книгарні „**Дзвін.**“
Замовлення виконуються негайно.

Адреса:

Харків, Петровський пров. 18, Українська книгарня „**Дзвін**“.

Ціна 1 гривня 50 шагів.

PG
3948
V88P65
1919a

Vynnychenko, Volodymyr Kyrylovych
Promin' sontsia

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY